

Gleymda kaflinn: Fjöldun Palestínnumanna og nauðungarvinna í ísraelskum fangabúðum á stríðsárunum 1948

Arabísk-ísraelska stríðið 1948, sem Palestínnumenn kalla Nakba eða „hamfarirnar“, varð tímamótasvið í sögu Mið austurlanda. Það leiddi til brottresturs yfir 700.000 Palestínnumanna og stofnunar Ísraelsríkis. Í miðri ringulreiðinni við brottrestur þorpa og hernaðaraðgerðir kemur fram minna þekkt atvik: fangelsun þúsunda palestínkra borgara í fangabúðum sem Ísrael rak. Byggt á afskjaldaðri skýrslum Alþjóðaráðs Rauða krossins (ICRC) og sögulegum greiningum fjallar þessi grein um hverjir voru fangelsaðir, erfiðar aðstæður sem þeir þoldu, eðli nauðungarvinnunnar sem þeim var þvingað í og hvernig þessi háttur braut gegn ríkjandi alþjóðlegum mannúðarlögum. Þótt ísraelskar frásagnir líti oft á þessar búðir sem nauðsynlegar stríðsráðstafanir til að halda hugsanlegum bardagamönnum í varðhaldi, varpa palestínkar frásagnir ljósi á kerfisbundin misþyrming og misnotkun og undirstrika mannlegan kostnað átakanna.

Hverjir voru fangelsaðir: Borgarar sem lentu í krosseldinum

Föngarnir í þessum búðum voru að mestu palestínskir borgarar, ekki bardagamenn, handteknir í hernaðarherferðum Ísraels til að tryggja landsvæði og skapa gyðinglegan lýðfræðilegan meirihluta. Áætlað er að á milli 5.000 og 9.000 manns hafi verið haldnir á að minnsta kosti 22 stöðum — fimm opinberum fangabúðum/fangavinnubúðum og allt að 17 óopinberum — frá 1948 og fram á síðkastið 1955. Opinberar búðir, svo sem Atlit nálægt Haifa, Ijil norðaustur af Jaffa, Sarafand nálægt eyðilögðu þorpinu Sarafand al-Amar, Tel Litwinsky nálægt Tel Aviv og Umm Khalid nálægt Netanya, geymdu meginþorra fanganna, með getu frá hundruðum upp í nær 3.000. Óopinberar búðir voru bráðabirgðalausnir í lögreglustöðvum, skólum eða þorpshúsum, oft á svæðum sem ætluð voru arabíska ríkinu samkvæmt sameiningaráætlun SP.

Lýðfræðilega voru fangarnir aðallega vinnufærir karlmenn á aldrinum 15–55 ára, flokkaðir sem „bardagaaldur“ og meðhöndlaðir sem hugsanleg ógn þrátt fyrir borgaralega stöðu sína. Gögn sýna þó víðtækari net: aldraðir karlmenn yfir 55 ára (að minnsta kosti 90 skjalfestir), drengir niður í 10–12 ára (77 yngri en 15 ára), sjúkir (þ.m.t. berklasjúklingar) og stundum konur og börn. Í opinberum búðum voru 82–85% palestínskir borgarar, langt umfram reglulega arabíska hermenn eða lögmæta stríðsfanga. Handtökur áttu sér oft stað í fjöldbrottekstri, t.d. í aðgerð Dani í júlí 1948 þar sem 60.000–70.000 Palestínnumönnum var rekið úr Lydda (Lod) og Ramle og allt að fjórðungur fullorðinna karlmanna fangelsaður. Svipaðar „hreinсанir“ beindust að þorpum í Galíleu eins og al-Bi'na, Deir al-Asad og Tantura í aðgerð Hiram í október 1948.

Aðferðir við mannrán voru kerfisbundnar og grimmilegar: karlmenn voru aðskildir frá fjölskyldum með fyrirfram gerðum grunsamlegum listum, þvingaðir í göngur í brennandi hita án vatns eða fluttir í vörubílum undir þungri vopnavörslu. Margir voru sakaðir um að vera „skemmdarvargar“ án sönnunargagna eða réttarhalda, sem endurspegladi stefnu handahófskenndrar gæsluvarðhalds í öryggis-, lýðfræðilegum og vinnuafislegum tilgangi. Frásagnir eftirlifenda, t.d. frá Moussa í Galíleu, lýsa því hvernig þeim var rekið áfram undir byssuhlaupi og ungir menn skotnir við handtöku. Menntaðir eða pólitískt virkir einstaklingar, eins og þátttakendur í arabísku uppreisn 1936–39, stóðu frammi fyrir auknu eftirliti, þótt sumir hugmyndafræðilegir tengsl (t.d. kommúnistar) hafi stundum leitt til betri meðferðar vegna utanaðkomandi málsvörn.

Hörð raunveruleiki: Aðstæður í búðunum

Lífið í þessum búðum einkenndist af skorti og ofbeldi, langt undir mannúðlegum stöðlum. Húsnæði samanstóð af endurnýttum breskum stjórnartíðarbyggingum, tjaldbúðum umkringdum gaddavír og varðturnum eða hálf-niðurrifnum palestínskum þorpsbyggingum. Yfirfullar búðir voru algengar, 20–30 menn í rökum, leka tjald- eða herbergjum sem leiddi til erfiðleika á veturna þar sem vatn lak undir bráðabirgðadýnur úr laufum, pappakössum eða viðarspæni. Hreinlætisaðstæður voru hræðilegar: óvarðar salerni, ófullnægjandi þvottaaðstaða og lélegt hreinlæti stuðlaði að sjúkdómum eins og berkla. Matarhlutfall var naumt — 400–700 grömm af brauði á dag fyrir verkamenn, bætt við skemmdum ávöxtum, lélegu kjöti og afskekktum grænmeti — sem leiddi til vannæringar. Vatn var mjög takmarkað, sem jók þjáninguna á þvinguðum göngum og daglegum venjum.

Læknishjálp var nær engin; sjúklingar lágu ólæknaðir og viðkvæmir hópar eins og aldraðir og börn þjáðust mest, með dauðsföll vegna útsetningar eða ómeðhöndlaðra áverka. Misþyrming var kerfisbundin: barsmíðar, handahófskennd skothríð réttlætt sem „flóttatilraunir“ og niðurlægingar eins og þvingaðar naktnar leitir undir augum kibbutz-íbúa. Emily Moeri, fulltrúi ICRC, lýsti ástandinu í skýrslu frá janúar 1949: „Það er sársaukafullt að sjá þessa aumu fólki, sérstaklega gamla, sem var rænt úr þorpum sínum og sett án ástæðu í búðir, neydd til að eyða vetri undir blautum tjaldgörðum fjarri fjölskyldum sínum; þeir sem þoldu ekki þessar aðstæður dóu.“ Vörður, þar á meðal fyrrverandi breskir yfirmenn og fyrrum Irgun-liðar, framfylgdu ótta-stjórn, með daglegum venjum sem innihéldu skoðanir, vinnu og ógnanir.

ICRC gegndi mikilvægu hlutverki með því að heimsækja búðirnar og skrá brot, en áhrif þess takmörkuðust við „siðferðilega sannfæringu“ þar sem Ísrael hunsaði oft kröfur um lausnir eða úrbætur. Skýrslur sýndu blandaða dóma — snemmkröfur um mat og þvingun hurfu smám saman fyrir vægum framförum í hreinlæti seint á árinu 1948 — en ruglingurinn milli borgaralegra og stríðsfanga stöðu hélt áfram.

Misnotkun með vinnu: Stoð stríðsparfa

Nauðungarvinna var kjarni tilgangs búðanna og nýtti fanga til að styrkja vaxandi innviði Ísraels vegna skorts á vinnuafli við gyðingahernað. Verkefni voru þung og hættuleg, unnin daglega undir vopnuðu eftirliti: hreinsun bardagasvæða af líkum, rusli og óspengdum sprengjum; grafa skotgrafir og styrkja stöður; byggja vega (t.d. til Eilat í Negev); námuvinnsla steina; ræktun grænmetis;

þrif á hermannakvörtum og salernum; og flutningur rændra eigur úr rifnum palestínskum heimilum. Hafnaði maður vinnu beið barsmíð eða aftaka, eins og eftirlifandinn Tewfic Ahmed Jum'a Ghanim sagði: „Allir sem neituðu að vinna voru skotnir. Þeir sögðu að viðkomandi hefði reynt að flýja.“

Vinnuskilyrði jóku erfiðleika búðanna: heilsdagsvinna í öfgakenndu veðri með lágmarks matarskömmum sem „hvata“. Jacques de Reynier, fulltrúi ICRC, kallaði þetta „þrælkun“ í júlí 1948 og benti á að borgarar á aldrinum 16–55 væru lokaðir inni fyrir hernaðartengda vinnu, sem bryti gegn banni við slíkri þvingun. Vitnisburðir, eins og Marwan Iqab al-Yehiya frá Umm Khalid, lýsa steinskurði í námum með örlitlu fæði — einni kartöflu að morgni og hálfþurruðum fiski á kvöldin — ásamt stöðugri niðurlægingu. Vinnan náði út fyrir búðirnar til staða eins og Mitzpe Ramon og studdi beint stríðsátakið og ríkissköpun.

Ísraelski sagnfræðingurinn Benny Morris snertir stuttlega á þessum fangelsunum í bókinni *The Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited* og nefnir að Palestínnumenn frá svæðum eins og Lydda og Ramle hafi verið haldnir til skimunar og notaðir í landbúnaðar-, heimilis- og hernaðarstuðning fram að lausn eða brottrekstri. Hann framsetur þetta samt sem bráðabirgða öryggisráðstafanir í ringulreið, og gerir lítið úr kerfisbundinni misnotkun miðað við palestínsk-vingaðar heimildir.

Brot á alþjóðalögum: Augljóst brot

Þessi háttur stangaðist á við vaxandi og venjuleg alþjóðleg mannúðarlög, sérstaklega Genfar-samninginn um stríðsfanga frá 1929 og Haag-reglugerðirnar frá 1907 sem mótuðu staðla 1948. Handahófskenndar manntökur og ótímabundin gæsla án ákæra braut gegn vernd gegn þvinguðum flutningi (seinna kóðifært í 49. grein Genfar-samnings IV) og kröfu um mannúðlega meðferð án mismununar. Nauðungarvinna, sérstaklega hernaðartengd verkefni eins og skotgrafa- eða sprengjuhreinsun, braut 31. grein 1929-samningsins sem bannar vinnu sem styður við starfsemi óvinarins eða stofnar lífi í hættu.

Aðstæður í búðunum — ófullnægjandi matur, hreinlæti og læknishjálp — stóðust ekki kröfur um nægilegar skammtir til að viðhalda heilsu (1929-samningur, 11. grein) og mánaðarlegar lækni skoðanir (15. grein). ICRC mótmælti ítrekað þessu sem lögbrotum en óhlýðni Ísraels, studd af vesturveldum, gerði íhlutanir árangurslausar. Slíkar athafnir, þar á meðal notkun borgara í hættulegri vinnu, myndu í dag teljast stríðsglæpir samkvæmt Rómarsamþykktinni og varpa lögfræðilegum langskugga yfir átökin.

Arfleifð og hugleiðingar

Fangelsun palestínskra borgara 1948–1955 er enn vanrannsakaður þáttur Nakba, yfirskeyggður af fjöldaflutningum. Af föngunum var 78% (um 6.700) reknir brott sem „gíslar“ í vopnahléssamningum og bannað að snúa aftur, á meðan aðrir voru leystir smátt og smátt. Þessi atburðarás olli ekki aðeins tafarlausum þjáningum heldur stuðlaði einnig að kynslóðaáfalli og flóttamannakrísu. Í dag, þegar umræður um sögulega ábyrgð halda áfram, stuðlar viðurkenning á þessum búðum í gegnum afskjaldaða skjalasafna að dýpri skilningi á uppruna átakanna. Með því að horfast í augu við þessi brot geta samfélög stefnt að sáttum sem byggjast á réttlæti og alþjóðlegum normum.

Heimildir

- Abu Sitta, Salman, og Terry Rempel. „The ICRC and the Detention of Palestinian Civilians in Israel's 1948 POW/Labor Camps.“ *Journal of Palestine Studies* 43, nr. 4 (2014): 11–38. Aðgengilegt á: https://www.researchgate.net/publication/279227552_The_ICRC_and_the_Detention_of_Palestinian_Civilians_in_Israel%27s_1948_PC
- Morris, Benny. *The Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. Aðgengilegt á: <https://www.cambridge.org/core/books/birth-of-the-palestinian-refugee-problem-revisited/8AE72A6813CEA7DDDE8F9386313F0D97>.
- Alþjóðaráð Rauða krossins (ICRC). Afskjaldaðir skjalabættir um átök 1948, þar á meðal skýrslur um fangelsun Palestínnumanna. Vísað í: <https://www.jstor.org/stable/10.1525/jps.2014.43.4.11> (með greiningu Abu Sitta).
- Zochrot. „Remembering the Prisoners of War Camps.“ Bæklingur, 2024. Aðgengilegt á: https://www.zochrot.org/publication_articles/view/56542/en?_Remembering_the_Prisoners_of_War_Camps.
- Genfar-samningur um meðferð stríðsfanga (1929). Fullur texti aðgengilegur á: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gc-pow-1929>.
- Genfar-samningur (III) um meðferð stríðsfanga (1949). Fullur texti aðgengilegur á: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciii-1949>.
- Auka sögulegt samhengi um hlutverk ICRC árið 1948: „From our archives: protecting prisoners and detainees.“ Aðgengilegt á: <https://www.icrc.org/en/document/150-years-humanitarian-action-protecting-prisoners-and-detainees>.
- Al-Awda. „On Israel's little-known concentration and labor camps in 1948–1955.“ 19. október 2014. Aðgengilegt á: <https://al-awdapalestine.org/2014/10/on-israels-little-known-concentration-and-labor-camps-in-1948-1955/>.